

МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ «ПАЛЕОЛІТИЧНА СТОЯНКА АЗИХ В АЗЕРБАЙДЖАНІ І МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ», БАКУ—ГАБАЛА, 1—5 ЖОВТНЯ 2018 р.

У 2018 р. виповнилося півсторіччя з моменту відкриття фрагменту нижньої щелепи викопної людини в печері Азих. Кісткові останки азихантропа (Азихської людини) є морфологічно близькими до європейських пренеандертальців типу гейдельберзької людини. Фрагмент щелепи був виявлений у заповненні V шару стоянки разом з виробами, які співвідносяться з періодом середнього ашелю і, як вважається, можуть датуватися близько 300—400 тис. р. тому.

Сама печера, з кількома горизонтами залягання кам'яних виробів нижньопалеолітичного вигляду, а також горизонтами мустье і ранніх металів, була відкрита Мамедалі Гусейновим, фундатором вивчення палеоліту в Азербайджані, кількома роками раніше, в 1960 р. Пам'ятка досліджувалась азербайджанськими вченими протягом багатьох років. Результати досліджень відображені в докторській дисертації М.М. Гусейнова, захищеній у 1985 р. в Києві і нещодавно опублікованій у вигляді монографії (Гусейнов 2010), а також у низці статей, найбільш важливі з яких були перевидані у вигляді збірки незадовго до початку конференції (Палеолитическая... 2018).

Печера Азих являє собою унікальну багатшарову пам'ятку, стратиграфічний профіль якої охоплює, як вважається, практично весь плейстоцен і зберігає свідчення неодноразового перебування давньої людини. Залишки життєдіяльності предствалені кам'яними виробами, фауністичними рештками, свідченнями використання вогню. Тривалий час, аж до відкриття унікальних антропологічних матеріалів в Дманісі, останки азихантропа на великому просторі колишнього СРСР не мали аналогій за повнотою інформації до характеристики но-

сіїв культури давнього палеоліту. Значною мірою вони зберігають своє значення й дотепер, оскільки дозволяють відтворювати фізичний тип населення на заключному етапі розвитку нижнього палеоліту в регіоні.

Археологічні колекції пам'ятки, особливо ті, що походять з нижніх шарів і містять архайні вироби на гальках і двобічні форми, також становлять значний науковий інтерес. На сьогодні фокус палеолітичних досліджень у багатьох точках північної Євразії є акцентованим на проблематиці давнього палеоліту. Активно обговорюються питання хронології заселення різних регіонів, імовірних напрямків просування груп давнього населення. Досліджуються особливості наборів кам'яних виробів і застосованих для їх виготовлення технологій, дискутуються форми взаємодії природних умов і поведінкових моделей первісних суспільств, а також чимало інших дотичних питань польових пошуків і лабораторних досліджень.

Обговоренню цих питань, а також презентації матеріалів нещодавно виявленого нижньопалеолітичного місцезнаходження Гараджа було присвячено роботу Міжнародної Наукової конференції «Палеолітична стоянка Азих в Азербайджані і міграційні процеси», що проходила 1—5 жовтня 2018 р. у столиці Азербайджанської Республіки м. Баку та у стародавній столиці Кавказької Албанії м. Габала, розташованому на півночі країни. Науковий форум зібрав близько 40 представників з п'яти країн (Азербайджан, Великобританія, Грузія, Росія, Україна), які представляли різноманітні науково-дослідницькі та освітні організації.

Співорганізаторами конференції виступили Президія Національної Академії наук Азербайджану, Інститут археології та етнографії НАНА та Азербайджано-Корейська Асоціація культурного обміну «СЕБА» (Сеул-Баку).

Рис. 1. Учасники конференції знайомляться з матеріалами нижніх шарів печери Азіх

Рис. 2. Експедиція на місцезнаходження Гараджа, південний берег Мінгчевирського водосховища

Переважна більшість заслуханих під час роботи конференції доповідей у вигляді статей увійшли до збірки наукових праць конференції (Сборник... 2018), електронна версія якої доступна на ресурсі <http://arxeologiya.az/Azykh-50.pdf>.

Робота конференції розпочалась з покладання квітів на могилу Гейдара Алієва. Перший день роботи проходив у Баку, в головній будівлі Національної Академії наук Азербайджану. Учасників вітали віце-президент НАНА, керівники Відділення Громадських Наук НАНА, Національного музею історії Азербайджану, Інституту археології та етнографії НАНА. Було заслухано ряд наукових доповідей. Учасники ознайомилися з колекціями кам'яних виробів із нижніх шарів печери Азіх. У подальшому робота конференції проходила в м. Габала, на базі Габалінського Археологічного центру. Загалом було заслухано близько 30 доповідей, що тематично охоплювали археологічні та природничі аспекти вивчення нижнього (переважно), а також середнього і верхнього палеоліту.

Цінним і вельми пізнавальним доповненням до звичайного режиму роботи конференції стало проведення польової екскурсії на нову багатошарову пам'ятку Гараджа. Колектив першовідкривачів і дослідників пам'ятки (А. Зейналов, С. Кулаков, І. Идрисов) представили учасникам конференції повідомлення

Рис. 3. Доповідають українські учасники конференції

Рис. 4. Учасники конференції перед входом до Габалінського Археологічного центру

про геологічні і археологічні аспекти вивчення нової нижньопалеолітичної пам'ятки на території Азербайджану.

У завершальний день роботи учасниками було прийнято спільну Резолюція конференції. Зокрема, Резолюція містить наступні положення:

«Всіма учасниками міжнародної конференції була визнана наявність безсумнівних артефактів серед знахідок всіх чотирьох (VII, VIII, IX, X) шарів нижньої пачки печери.

Учасники конференції одностайно відзначають видатне значення печерної стоянки Азіх, як однієї з ключових ранньопалеолітичних пам'яток Кавказу. Учасники високо оцінюють рівень археологічних робіт, що проводяться в останні роки в Азербайджані.

Конференція звертає увагу Національної Академії Наук Азербайджану на назрілу необхідність активізації міждисциплінарних досліджень найдавнішого минулого країни, з огляду на ключове значення Азербайджану у вивченні процесів початкового розселення людини в Євразії.

Конференція вважає за доцільне проведення у 2022 р. міжнародної конференції, присвяченої 100-річчю від дня народження засновника палеолітознавства в Азербайджані Мамедалі Гусейнова».

Наукову частину конференції доповнила продумана та добре організована культурна

програма. Учасники конференції мали можливість ознайомитися з різноманітними та цікавими експонатами музею Габалінського археологічного центру, побувати на музеєфікованих ділянках розкопів давнього міста Габала.

Міжнародна наукова конференція «Палеолітична стоянка Азых в Азербайджані і міграційні процеси» пройшла на високому організаційному та науковому рівні, в тій дій-

сно ширій атмосфері тепла й гостинності, що запам'ятовується надовго.

Гусейнов М. Древний палеолит Азербайджана. Баку, 2010.

Палеолитическая пещерная стоянка Азых. Сборник статей. Баку, 2018.

Сборник материалов международной научной конференции «Палеолитическая стоянка Азых в Азербайджане и миграционные процессы» (отв. ред. М.Н. Рагимова). Баку, 2018.

*В.М. СТЕПАНЧУК,
доктор історичних наук,
Інститут археології НАН України*

60-РОКІВ ДОСЛІДЖЕНЬ БІЛЬСЬКОГО ГОРОДИЩА ХАРКІВСЬКИМ УНІВЕРСИТЕТОМ

У 2018 р. виповнилося 60 років від початку археологічних досліджень Більського городища Харківським університетом. Ще у 1954 р. Б.А. Шрамко, тоді молодий вчений, який нещодавно захистив кандидатську дисертацію, присвячену пам'яткам скіфського часу басейна р. Сіверський Донець (1953 р.), поставив нові завдання з метою виявлення нових пам'яток доби бронзи—раннього заліза у басейні Ворскли для їх порівняльної характеристики з сіверсько-донецьким регіоном, а також для вибору поселення, на якому у подальшому можна було розгорнути значні розкопки. Саме такою пам'яткою стало Більське городище, докладне вивчення якого дослідник розпочав лише через чотири роки.

У перші роки робіт на пам'ятці вчені ставили за мету закласти розкопки зольників на Західному Більську, отримати нові археологічні матеріали для вивчення господарства, побуту, торговельних зв'язків, релігійних уявлень місцевого населення та висвітлення інших аспектів життя його жителів на початку доби раннього заліза. Також потребувало уточнення питання про походження мешканців городища, часу його існування, принципів зведення оборонних споруд. Білою плямою залишались Східне

та Куземінське укріплення, про які були відомі лише загальні, описові дані попередників.

Перші археологічні розкопки на городищі, як відомо, здійснив В.О. Городцов, дослідивши декілька курганів в околиці поселення, знявши профілі у різних частинах оборонної системи городища та заклавши невеличкі розкопи на Західному укріпленні та в уроч. Царина. Нові дослідження, організовані Харківським університетом (керівник Б.А. Шрамко) за участю Московського університету (керівник Б.М. Граков) тривали три роки (рис. 1), з 1958 по 1960 рр.

У 1958 р. було заплановано закласти розкопки на двох зольниках Західного укріплення. Не зважаючи на об'єктивні труднощі, пов'язані з

Рис. 1. Б.А. Шрамко та Б.М. Граков серед учасників досліджень Більського городища, 1958 р.